

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2023 – Volume 32, Issue 4, pp. 163–167
<http://doi.org/10.18352/jsi.797>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Didier Reynaert, Charlotte Kemmeren, Jeroen Knevel,
Michiel Lochtenberg, Elke Plovie, & Michel Tirions. **Sociaal
werk als mensenrechtenberoep. Een handelingskader
voor de praktijk.** Den Haag: Acco, 2023, €30,40, pp. 216.
ISBN 978-94-6414-859-6.

BOOKS

MARCEL SPIERTS

Marcel Spierts is zelfstandig onderzoeker en publicist. Zijn onderzoek staat in het teken van de ontwikkeling van professie en praktijk in het sociaal werk. Hij is gespecialiseerd in community building, in het bijzonder in de werking van democratie daarbij. E-mail: mspierts@xs4all.nl

EEN MORELE ÉN PRAKTISCHE OPDRACHT

Stel mensenrechten centraal in het sociaal werk! is de titel van een manifest dat in 2016 is opgesteld door een samenwerkingsverband van Vlaamse en Nederlandse docenten en lectoren van opleidingen sociaal werk (zie: Hartman et al., 2016). Naast het manifest heeft de samenwerking, in 2015 geïnitieerd door Didier Reynaert, geresulteerd in de publicatie *Sociaal werk als mensenrechtenberoep. Een handelingskader voor de praktijk*. Het boek, vooral bedoeld voor studenten aan de bacheloropleidingen sociaal werk in Vlaanderen en Nederland, heeft een didactische opzet. Door de complexe kwestie van

BOOKS

mensenrechten in het sociaal werk zo toegankelijk mogelijk voor het voetlicht te brengen en te voorzien van praktijkvoorbeelden, hopen de auteurs studenten zo ver te krijgen dat ze er in de praktijk mee aan de slag gaan.

Het boek bestaat uit tien hoofdstukken, waarvan het middendeel vijf bouwstenen beschrijft die samen het handelingskader vormen voor de praktijk: systeemwereldgericht handelen, leefwereldgericht handelen, participatief handelen, politiserend handelen en ontgrenzend handelen. Deze vijf hoofdstukken worden voorgegaan door een luik van drie hoofdstukken waarin mensenrechten worden geïntroduceerd en gekaderd. Het boek sluit af met een hoofdstuk waarin het mensenrechtenperspectief wordt getoetst aan actuele ontwikkelingen en een hoofdstuk met conclusies, waarin vooral de samenhang tussen de bouwstenen wordt benadrukt. Aan elk hoofdstuk gaat een getuigenis uit de praktijk vooraf, die laat zien hoe mensenrechten concreet gestalte krijgen.

Een introductie in de mensenrechten

Het eerste luik van drie hoofdstukken bevat een introductie van mensenrechten en hun rol in het sociaal werk. In de inleiding maken de auteurs duidelijk waarom ze sociaal werk vooral als een mensenrechtenberoep zien en welke benadering van mensenrechten ze daarin voorstaan. Ze beschouwen mensenrechten als een belangrijk vehikel om complexe vraagstukken als sociale ongelijkheid, migratie, klimaatverandering en verstedelijking aan te pakken. Daarbij kiezen ze nadrukkelijk voor een benadering van mensenrechten 'van onderuit', vanuit de dagelijkse leefwereld van mensen. Juist daar worden sociaal werkers geconfronteerd met onrechtvaardige situaties, waarin schending van mensenrechten en aantasting van menselijke waardigheid plaatsvinden. In die dagelijkse leefwereld krijgen de universele waarden, die mensenrechten vooral zijn, hun concrete vertaling en betekenis. In die zin vatten de auteurs mensenrechten op als een construct, ze worden gemaakt, vormgegeven als reactie op ervaringen van onrechtvaardigheid. Mensenrechten moeten in elke context telkens opnieuw worden geconstrueerd, gedeconstrueerd en gereconstrueerd. Bekende thema's uit de geschiedenis van het sociaal werk, zoals de verschuiving 'van gunst naar recht', de spanning tussen controle en emancipatie en de overgang van paternalisme naar participatie, krijgen tegen de achtergrond van de mensenrechten een specifieke inkleuring. De vaststelling dat de overgang van gunst naar recht niet lineair verloopt, is interessant, getuige bijvoorbeeld de recente opkomst van de neo-filantropie.

Een volgend hoofdstuk schetst het ontstaan en de achtergronden van de internationale mensenrechten. De auteurs gaan in op de drie generaties mensenrechten (de individuele

vrijheidsrechten, de individuele gelijkheidsrechten en de collectieve solidariteitsrechten) en hoe deze zijn uitgemond in wetten en regelgeving.

Dit eerste luik is verhelderend, alhoewel er ook een kwestie onopgehelderd blijft. Nergens komt aan bod dat er een groot verschil bestaat tussen Vlaanderen en Nederland als het gaat om de rol van mensenrechten in het sociaal werk. In vergelijking met Vlaanderen heeft het mensenrechtenperspectief in het Nederlandse sociaal werk nooit een expliciete rol gespeeld. Sterker nog, het is uitgerekend aan het manifest uit 2016 te danken dat mensenrechten op de agenda van het Nederlandse sociaal werk zijn beland. De eerste hoofdstukken hadden zich goed geleend voor een beschrijving en duiding van dit historische feit. Bijvoorbeeld dat in Nederland na de Tweede Wereldoorlog weinig is geïnvesteerd in het cultiveren van de mensenrechten en de democratische rechtsstaat, laat staan dat deze onderdeel zijn geworden van het politieke DNA (De Waal, 2023). Uitgezonderd wellicht vrouwen- en homorechten, waarbij het illustratief is dat die in Nederland als 'typisch Nederlands' gelden en niet zozeer als universele mensenrechten (Duyvendak, 2017).

Praktische vertaling

De vijf hoofdstukken met de bouwstenen bevatten een herkenbare en praktische vertaling van het voorafgaande abstracte kader van de mensenrechten. Deze vertaling helpt sociaal werkers om mensenrechten vorm te geven en te construeren. Verrassend is vooral de eerste bouwsteen 'systeemwereldgericht handelen', omdat mensenrechten in eerste instantie vooral geassocieerd worden met de 'leefwereld', die meestal tegenover de 'systeemwereld' wordt gezet (Habermas, 1981). Vooral het probleem van de 'onderbescherming' komt scherp in beeld, de situatie waarbij mensen geen gebruik maken van de regelingen en diensten waar ze recht op hebben. Dit komt met name voor bij groepen mensen in de kwetsbaarste leefsituaties, zoals mensen met een migratieachtergrond die de Nederlandse taal onvoldoende machtig zijn om hun weg te vinden in de kluwen van regelingen en organisaties, of mensen met beperkte digitale vaardigheden, zoals ouderen. Door uitsluitingsmechanismen te herkennen en strategieën te ontwikkelen om deze te voorkomen of tegen te gaan, kunnen sociaal werkers een cruciale rol spelen. Systeemwereldgericht handelen heeft betrekking op het slechten van drempels om diensten en regelingen weer toegankelijk te maken, bijvoorbeeld via beschikbaarheid, bruikbaarheid, begrijpelijkheid en betrouwbaarheid. Sociaal werkers kunnen bijdragen aan het beter functioneren van de systemen door de verbinding met informele praktijken en de praktijken van sociaal schaduwwerk te leggen.

BOOKS

Ook voor de daaropvolgende bouwstenen geven auteurs kaders aan, doen ze handreikingen en benoemen ze uitdagingen en valkuilen. Hierbij ebt de spanning geleidelijk aan soms wat weg. De bouwstenen leefwereldgericht, participatief en politiserend handelen zijn niet altijd even onderscheidend, er treedt nogal eens herhaling op en de voorbeelden zijn niet altijd even treffend of instructief. Waarschijnlijk speelt hierbij de nog dunne empirische basis voor de verschillende vormen van handelen een rol. Het zou wel hebben gescheeld als de auteurs de lezer meer hadden meegenomen in hun zoektocht, zoals in de twee slothoofdstukken het geval is. Daarin worden studenten voorbereid op de uitdagingen, onzekerheden en spanningen waar ze mee te maken krijgen bij het werken aan mensenrechten. Die kritische toon zou wat meer hebben mogen doorklinken in de hoofdstukken over de bouwstenen.

Een aanwinst voor de opleidingen

De kritische kanttekeningen laten onverlet dat het boek een aanwinst is voor de opleidingen sociaal werk in Vlaanderen en Nederland. Het pleidooi om mensenrechten tot morele én praktische opdracht van het sociaal werk te maken, overtuigt juist door de combinatie van beide aspecten, waardoor het handelingskader niet in moralisme of practicisme vervalt.

Tot slot wil ik nog terugkomen op mijn opmerking over de positie van mensenrechten in Nederland. Ook een vooraanstaande figuur als Herman Tjeenk Willink constateert dat het politieke debat over mensenrechten en grondrechten in de laatste decennia in Nederland is verstomd. “De nadruk ligt steeds op wat de overheid – om financiële redenen – niet meer zou kunnen doen, niet op wat een overheid in een democratische rechtsorde wel móet doen” (Tjeenk Willink, 2018, p. 16–17). Dat de mensenrechten in Nederland geen prominente rol spelen, moet tot nadenken stemmen. Het maakt de oproep van het manifest *Stel mensenrechten centraal in het sociaal werk!* niet vanzelfsprekend. Dit vraagt om het actief verwerven van maatschappelijke steun voor mensenrechten als fundament van de verzorgingsstaat. In dat opzicht zou ‘vormend handelen’, – in de zin van leren van en over mensenrechten –, niet misstaan als extra bouwsteen voor het sociaal werk als mensenrechtenberoep. Misschien een idee voor een volgende, hernieuwde druk?

REFERENTIES

- De Waal, T. (2023). Moreel huiswerk. *De Groene Amsterdammer*. Geraadpleegd op 12 oktober 2023, van <https://www.groene.nl/artikel/moreel-huiswerk>
- Duyvendak, J. W. (2017). *Thuis. Het drama van een sentimentele samenleving*. Amsterdam: AUP.

- Habermas, J. (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Hartman, J., Knevel, J., & Reynaert, D. (2016). *Manifest: Stel mensenrechten centraal in het sociaal werk*. Sociale Vraagstukken. Geraadpleegd op 30 oktober, van <https://www.socialevraagstukken.nl/stel-mensenrechten-centraal-in-het-sociaal-werk/>
- Tjeenk Willink, H. (2018). *Groter denken, kleiner doen. Een oproep*. Amsterdam: Prometheus.